

Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Burg. Hobusstraat (2018)

ALFONS BRUEKERS

Voorwoord

Deze publicatie is een uitgave van de Stichting Regionaal Archeologisch Bodemonderzoek te Nederweert (STRABO), die zich ten doel stelt (a) oud(-er) archeologisch onderzoeks- en vondstenmateriaal te documenteren en te ontsluiten voor wetenschappelijk onderzoek en algemeen publiek en (b) gevraagd en ongevraagd te adviseren aan overheden, beleidsmakers, adviseurs en ontwikkelaars over archeologische en cultuurhistorische waarden in de gemeente Nederweert.

Overname van deze rapportage gedeeltelijk of geheel, via welk medium dan ook, is zonder bronvermelding niet toegestaan.

Alfons Bruekers

STRABO | Stichting Regionaal Archeologisch BodemOnderzoek
Kreijel 4
6035 SG OSPEL

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
1. Inleiding	4
2. Topografische geschiedenis	5
3. Eerder archeologisch onderzoek	7
4. Attentiepunten en verwachtingswaarden	8
5. Conclusies	13

1. Inleiding

De gemeente Nederweert bereidt de herontwikkeling voor van het gebied in de oude dorpskern, omsloten door Kerkstraat en Burgemeester Hobusstraat. Deze zone overlapt voor een gedeelte met de oude lintbebouwing van de Kerkstraat en voor een ander deel het voormalige open akkergebied ten westen daarvan.

Op basis van buro- en archiefonderzoek door STRABO worden attentiepunten en verwachtingswaarden voor archeologisch bodemonderzoek aangedragen.

2. Topografische geschiedenis

Het onderzoeksgebied ligt ten westen van de Kerkstraat. De oudste topografische benaming is Kerckacker, een benaming waarvan de oudste vermeldingen teruggaan tot het begin van de 18^e eeuw maar waarvan de ouderdom vermoedelijk veel hoger is.

De rechter (oostelijke) helft van het onderzoeksgebied beslaat de voormalige moeshoven en boomgaarden van de burgerwoningen in de Kerkstraat. Het linkerdeel was voor zover is na te gaan altijd akkergebied, de Kerkakker dus.

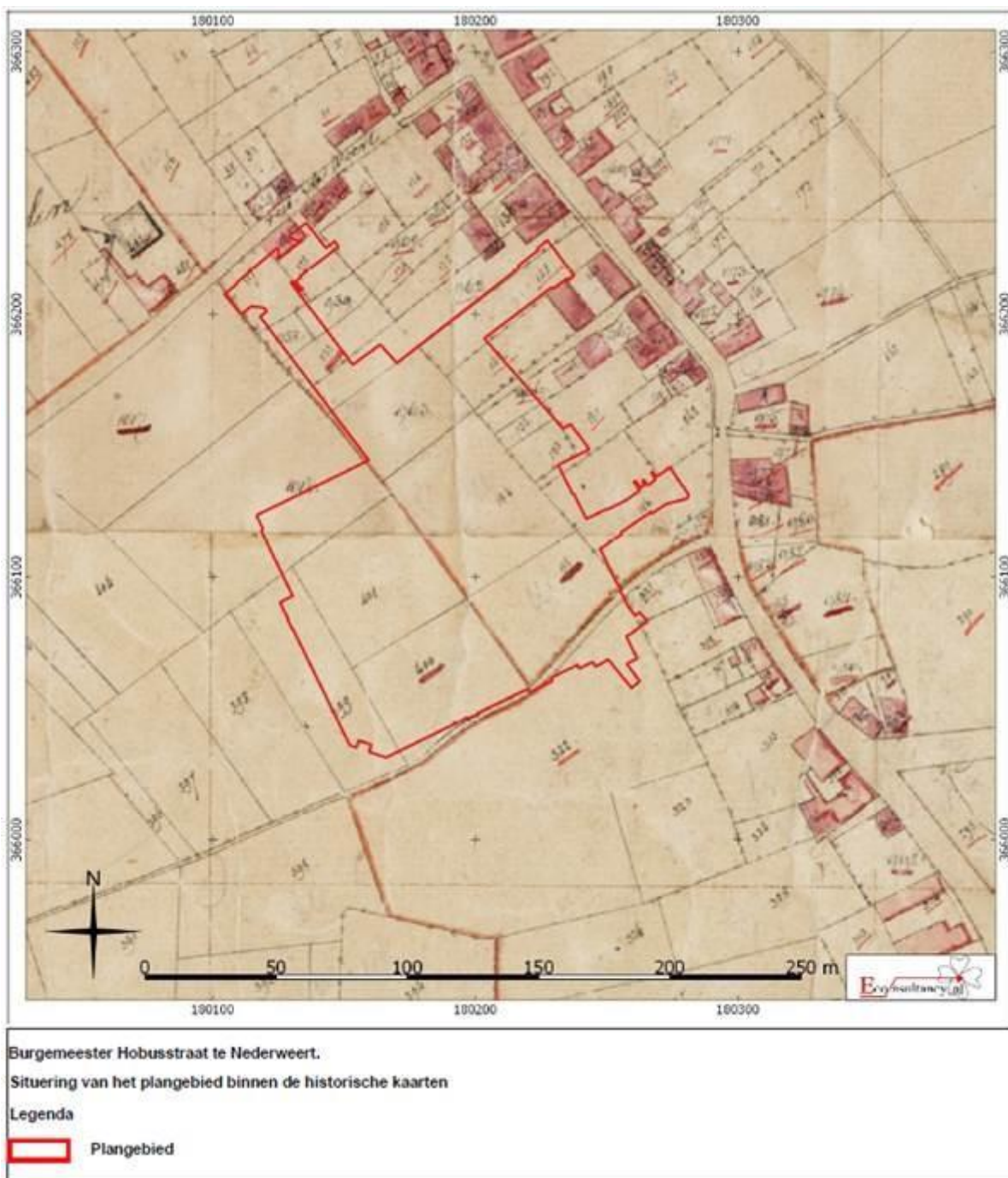

Fig. 1. Het onderzoeksgebied (rode contour) geprojecteerd op het kadastrale minuutplan van 1844. Bron: Econsultancy.nl via ArchAeO. Aangetekend moet worden dat de contour zich niet op de juiste plek bevindt en in zijn geheel ca. 12 m in NNW-richting verplaatst zou moeten worden.

Het onderzoeksgebied beslaat een groot gedeelte van een middeleeuws cijns- of laatgoed, dat toebehoorde aan de St. Lambertus-domkerk van Luik. Dit laatgoed werd aan de noordzijde begrensd door de (huidige) Paulus Holtenstraat en Schoolstraat. De cijnsinkomsten van dit laatgoed waren gekoppeld aan de persoon van de Domkoster, die zich in Nederweert tot in het begin van de 18^e eeuw liet vertegenwoordigen door een zaakwaarnemer of ontvanger (generaties lang leden van de familie Melis). Vanaf circa 1730 diffundeerde dit laatgoed in de ten noorden van de Paulus Holtenstraat gelegen laathof van de pastorie van Nederweert en lijkt de (financiële) binding met Luik verloren te zijn geraakt.

De middeleeuwse dorpskern was een regelmatige rechthoek die in de lengterichting in N-Z-richting werd doorsneden door de huidige Kerkstraat. Afgaande op de oudste percellering lijkt er sprake te zijn van een zeer planmatig aangelegde contour waarnaar alle particuliere erven zich later gericht hebben. Ofschoon natuurlijk van stadswording nooit sprake is geweest, kan het niet worden uitgesloten dat de regelmatige contour van de rechthoek een markerings- en wellicht zelfs verdedigingsfunctie heeft gehad. De fysische aard van de contour (greppel, gracht, wal, of slechts haag) is echter onbekend.

Tot eind jaren '70 van de 20e eeuw was het onderzoeksgebied onbebouwd en in gebruik als tuinen en akkers. Vanaf de jaren '80 werden er een sporthal (later meubelboulevard Wijen, weer later bedrijvent centrum) en een supermarkt (Emté) gebouwd. Ter plaatse van deze gebouwen is de archeologische ondergrond vermoedelijk totaal verwoest. De overige delen van het gebied zijn met name bedekt door ontsluitingswegen en parkeerterreinen, met waarschijnlijk minder desastreuze gevolgen voor de archeologische waarden. In 1991 werd de ontsluitingsweg Burg. Hobusstraat aangelegd.

3. Eerder archeologisch onderzoek

In het onderzoeksgebied heeft in het verleden geen archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Wél was dat het geval in de onmiddellijke periferie ervan. STRABO heeft hier tussen 1980-2015 archeologische waarnemingen en opgravingen verricht (rapportages hiervan verschijnen in 2019). In alle gevallen betrof het daar bewoningssporen uit de periode vanaf de late middeleeuwen tot de recente tijd.

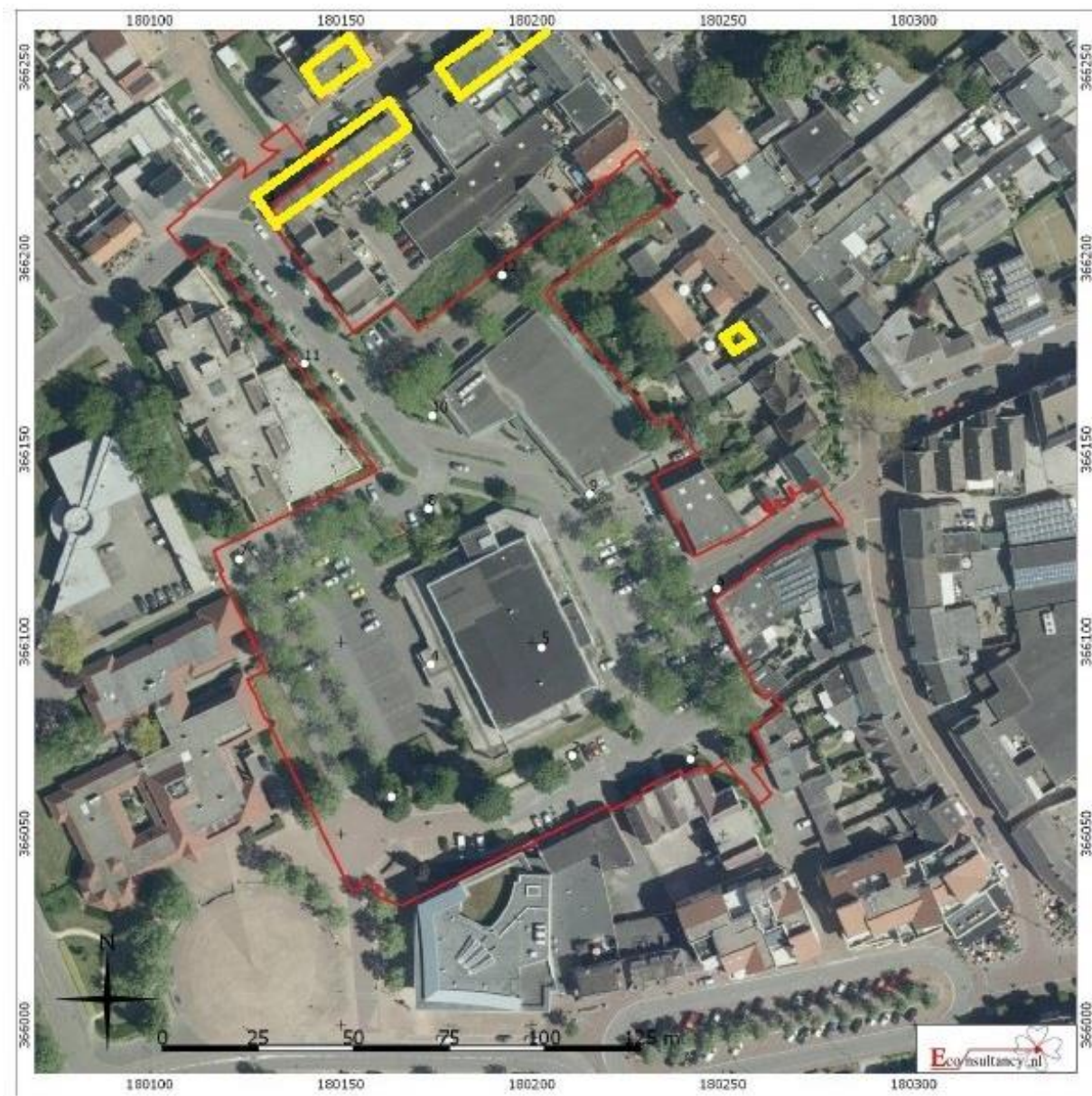

Fig. 2. In geel aangeduid de locaties van eerder archeologisch (en/of bouwhistorisch) onderzoek in de periferie van het onderzoeksgebied (rode contour). Ondergrond: Econsultancy.nl via ArchAeO.

4. Attentiepunten en verwachtingswaarden

In het onderzoeksgebied bevindt zich een zevental locaties die vanwege hun historische belang nader onderzoek rechtvaardigen.

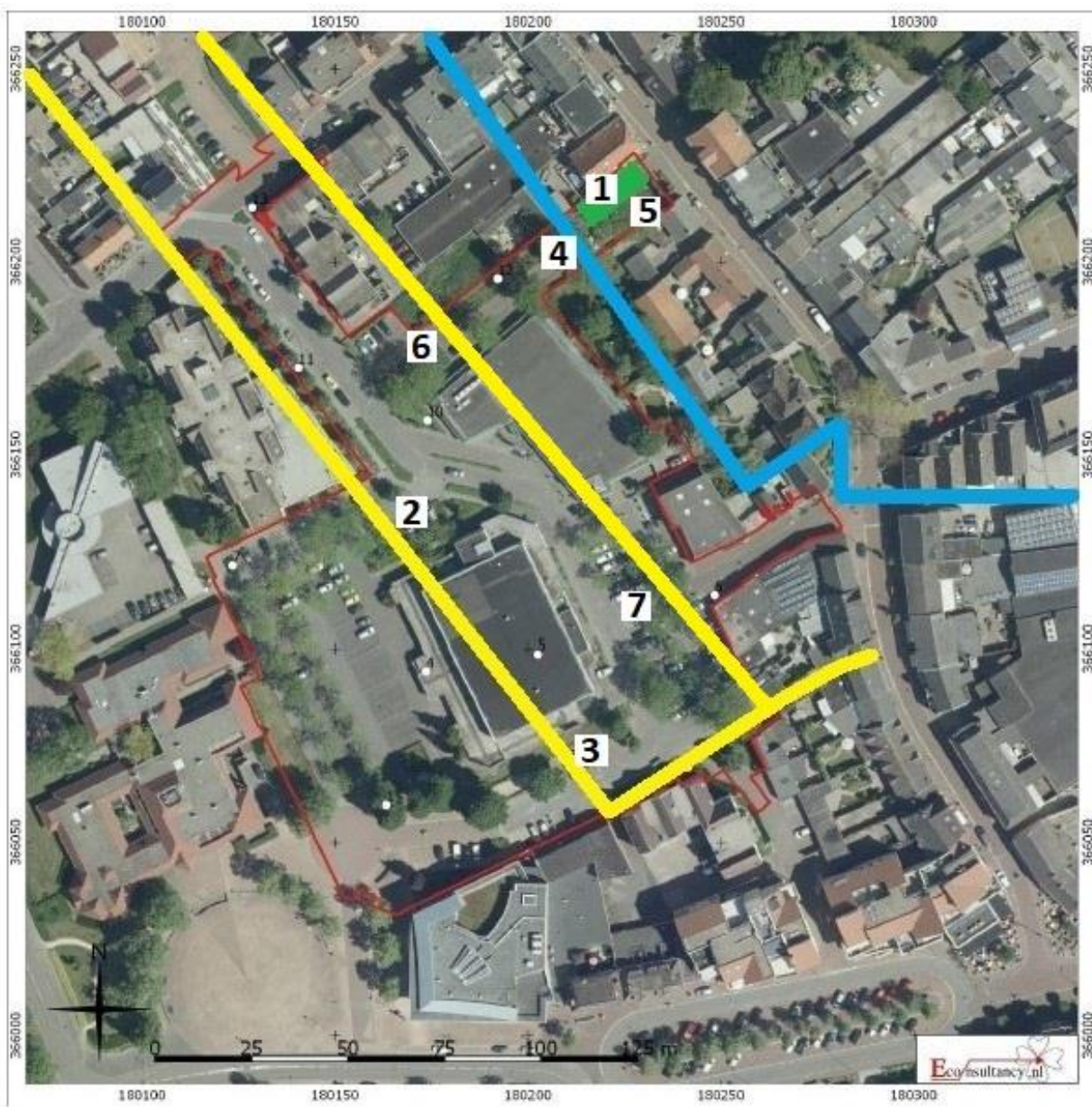

Fig. 3. Objecten binnen het onderzoeksgebied, met historische en archeologische relevantie. Geel: laatmiddeleeuwse dorpscontour. Blauw: negentiende-eeuwse loop van de Weerterbeek. Groen: kapelaniegebouw. Ondergrond: Econconsultancy, via ArchAeO.

De combinatie van historische objecten en de ligging van het onderzoeksgebied leidt tot de selectie van specifieke aanbevelingen voor nader archeologisch onderzoek, met rode cijfers aan geduid op de luchtfoto.

Tabel 1. Object- en locatiebeschrijving

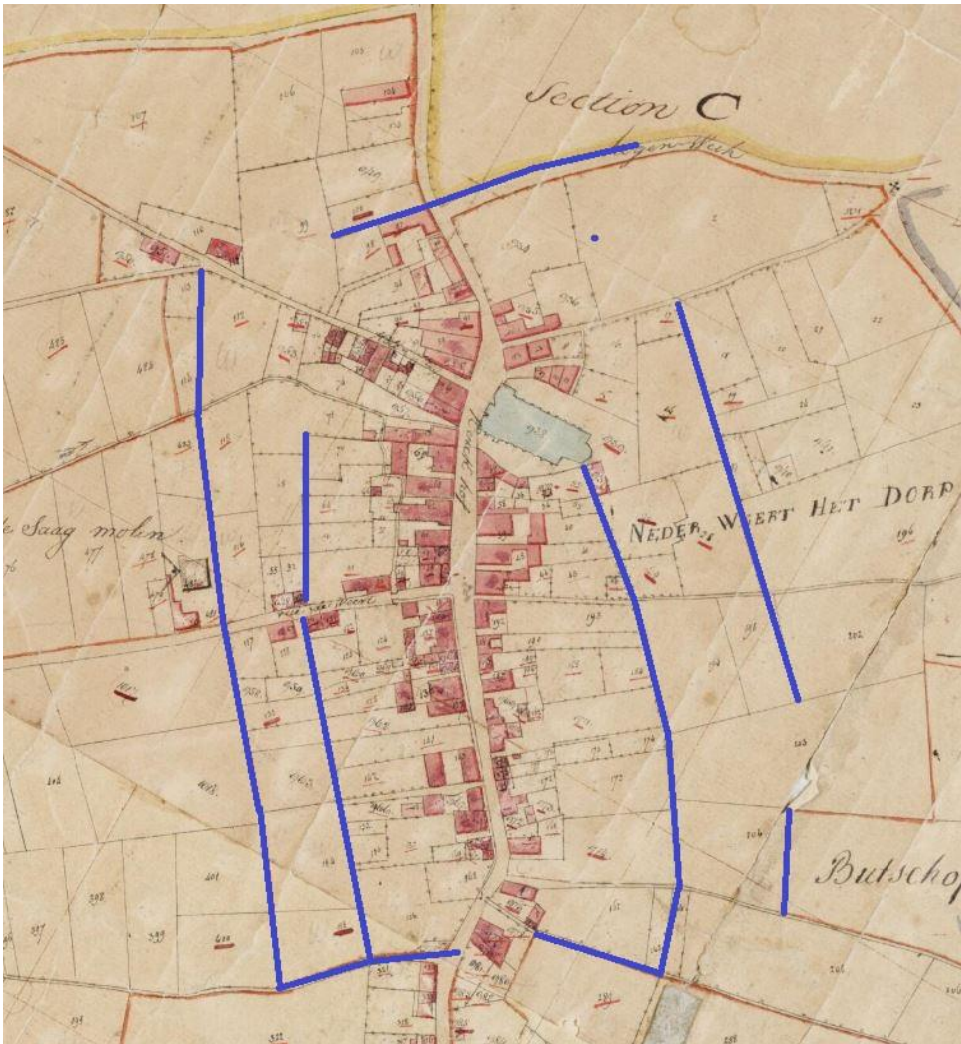

Locatie	1
Object	Kapelaniegebouw
Soort	Gebouwsproen
Datering	Late middeleeuwen - 1788
Beschrijving	<p>Reeds in 1593 gedocumenteerd als particulier woonhuis van kapelaan Goort Horicx. In 1616 door deze geschonken aan het kerkbestuur dat er de ambstwoning van de zittende kapelaan (later twee kapelaans) van maakte. In 1788 volledig herbouwd tot de zg. 'Dubbele Kapelanie', twee gecascadeerde woonhuizen met centrale gedeelde voorzieningen. In de Franse Tijd geconfisceerd en tot ambtswoning van de Franse burgemeester Charette gemaakt. Na teruggave aan de Kerk weer als kapelanie in gebruik genomen. In 1900 voorzien van cementering van de straatgevel en in 1935 verkocht aan particulieren. Geplaatst op de lijst van Rijksmonumenten maar daar in 1966 op verzoek van het gemeentebestuur weer van verwijderd. Afbraak in 1971 met het oog op nieuwbouw, die er tot heden (2018) nooit van gekomen is. In 1991 werd ter plaatse de Burg. Hobusstraat aangelegd; de mate waarbij toen de ondergrond is verstoord is niet bekend.</p>
Betekenis	Een van de grootste en meest imposante rijksmonumenten die Nederweert rijk was. Van belang voor de kerkelijke geschiedenis en omdat het een van de weinige percelen in de Kerkstraat is waar diachroon onderzoek naar de bouwgeschiedenis van late middeleeuwen tot heden mogelijk is.
Verwachting	In hoge mate intacte bakstenen funderingssproen, kelders, waterputten en sproen van voorgaande laatmiddeleeuwse sproen in houtbouw.
Vraagstelling	Vaststellen van archeologische waarden ter voorbereiding van systematisch vervolgonderzoek.

Fig. 4. Rode stip: voormalige rijksmonument 'Dubbele Kapelanie' (foto ca. 1935, archief Spaarnestad).

Tabel 2. Object- en locatiebeschrijving

Locatie	2 en 3, 6 en 7
Object	Dorpscontour
Soort	Omheining of omgreppeling (?)
Datering	Laatmiddeleeuws
Beschrijving	<p>Het oude dorp Nederweert had een rechthoekige buitenstructuur en werd in de lengte-as daarvan doorsneden door de Kerkstraat. Ofschoon van een stedelijke structuur nooit sprake is geweest, lijkt er op basis van oude kaarten sprake te zijn van een zeer planmatige aanleg. De fysieke aard van de contour (gracht, greppel, wal, haag?) is onbekend. Er lijken parallelle lineaire structuren te hebben bestaan, maar of die een bepaalde chronologische evolutie representeren is onbekend.</p>
	<p>Fig. 5. Lineaire verkavelingsstructuren, aanwijsbaar in het kadastrale minuutplan van 1844. Tek. A. Bruekers.</p>
Betekenis	Het bepalen van de fysieke aard van de contour is van groot belang voor de typering van de laatmiddeleeuwse ontwikkelingsgeschiedenis van de dorpskern van Nederweert. De onderzoekslocatie is vermoedelijk de eerste en laatste kans om de overgang van lintbebouwing en dorpscontour te onderzoeken. Overige kandidaat-locaties zijn reeds bebouwd of verwoest.
Verwachting	Het karakter van de contour is onzeker. Indien er sprake is geweest van een gracht of greppel zou deze aangesneden kunnen worden. Vast te stellen door het verrichten van een of meerdere verkennende coupes.
Vraagstelling	Vaststellen en documenteren (of uitsluiten) van eventuele ondergrondse structuren die tot de dorpscontour hebben behoord. Bepaling van eventuele relatieve en absolute chronologie.

Tabel 3. Object- en locatiebeschrijving

Locatie	4
Object	Weerterbeek
Soort	Gracht
Datering	Aanleg 1867
Beschrijving	<p>De Weerterbeek was een kunstmatige waterloop waarvan de oorsprong (traject Bocholt-Weert) teruggaat tot 1296. Waarschijnlijk korte tijd daarna maar ten laatste in de 15e eeuw werd het tracé tot Nederweert verlengd. De beek had een meervoudige functie: brandwatervoorziening, spoelen van laken en afval/afvoerkanaal van de kleine industrietjes. Aanvankelijk lag de beek in de Kerkstraat, maar wegens grote hygiënische problemen werd in 1867 door het gemeentebestuur besloten om de beek áchter (d.w.z. aan de westzijde) van de huizen te leggen. Dit betreft de bedding die wordt bestreken door het onderzoeksgebied. In het tweede kwart van de 20e eeuw verloor de beek haar functie en werd zij gedempt.</p> <p>Fig. 6. Weerterbeek (tracégedeelte ten oosten van het onderzoeksgebied, ca. 1930). Collectie SGN.</p>
Betekenis	Nooit eerder werd de beek aangesneden en/of archeologisch onderzocht.
Verwachting	Waarschijnlijk volledig intact V-vormig profiel aanwezig in ongestoorde ondergrond. Grootste diepte ca. 1.50m beneden maaiveld.
Vraagstelling	Vaststellen en documenteren van ligging en doorsnedevorm van de greppel.

Tabel 4. Object- en locatiebeschrijving

Locatie	5
Object	Gietoven
Soort	Klokkengietersoven
Datering	1787
Beschrijving	<p>Op het huidige adres Kerkstraat 33 (juist buiten het onderzoeksgebied) stond in het jaar 1600 een particuliere woning. Deze werd in 1786 afgebroken en het perceel werd daarna als tuin in gebruik genomen. In het volgende jaar, 1787, werd op deze plaats een oven voor het gieten van twee bronzen kerkklokken opgericht. Het terrein bleef daarna in gebruik als tuin en boomgaard tot 1968, toen de huidige woning werd gebouwd.</p>
	
	Fig. 7. Locatie van voormalige klokkengietersoven. Collectie SGN.
Betekenis	Restanten van klokkengietersactiviteit zijn een grote zeldzaamheid en kunnen aanwijzingen geven voor het productieproces in situ. Hoewel de activiteit éénmalig was, heeft zij in archeologische zin waarschijnlijk een grote footprint in de ondergrond achtergelaten.
Verwachting	Uit de bronnen is onzeker of de locatie van de oven zich exact binnen het genoemde perceel bevond, of wellicht zich ook uitstreckte tot de noordelijk aangrenzende tuin van de kapelanie (die laatste tuin hoort wél tot het onderzoeksgebied). Als dat zo is (maar die kans is niet groot), dan kan verwacht worden dat zich in de ondergrond nog restanten van de ovenfundering, brand- en luchtkanaalsporen bevinden. Het tuingedeelte van de kapelanie is namelijk na 1787 nooit bebouwd geweest.
Vraagstelling	Vaststellen en documenteren van ligging en vorm van eventuele ovenrestanten.

5. Conclusies

Het onderzoeksgebied Burgemeester Hobusstraat in de kern van Nederweert bevat een aantal objecten van historisch/archeologisch belang. Aanbevolen wordt om hier specifiek (vervolg-)onderzoek naar te verrichten. Het betreft de laatmiddeleeuwse dorpscontour, de bedding van de Weerterbeek (1867), het voormalige Kapelaniegebouw (1788) en de vermoedelijke locatie van een klokkengietersoven (1787).